

Jókay Zoltán: "Barnum" Magyarországon - egy könyvfejezet tükrében[1]

A Cirkuszi akrobatika 2013. őszi és téli számában egy naplóbejegyzés kapcsán[2], majd a Bácskai Napló cikkei alapján[3] már bővebben beszámoltam a Barnum & Bailey cirkusz szabadkai vendégjátékáról. Mint arról e periodika több helyén is olvashattak már, 1901.-ben mintegy hét hetes turné során a „Barnum”[4] körbejárta a korabeli Magyarország nagyobb városait.

A cirkusz sajtója H. L. Watkins erről – és az európai turné egyéb állomásain történekről – egy könyvben számolt be, melynek a Magyarországra vonatkozó fejezetét cikkem mellékleteként közöljük.

Harvey Lennox Watkins[5] 1869. június 14.-én az Egyesült Államokban, a New York állambeli Seneca Fallsban született.

Életének első szakaszáról semmit nem tudunk, ez számunkra voltaképpen érdektelen is, ami fontos, hogy vezető munkatársként hosszú évekig dolgozott a Barnum & Bailey sajtóosztályán, amit csak egy évadnyi időre (1895.-1896.) szakított meg egy baseball menedzseri állás miatt.

Londonban ismerkedett meg későbbi angol származású feleségével, majd Bailey 1906.-ban bekövetkezett halála után 1907.-ben szakított addigi munkájával, valamint a cirkusszal is, és mint színházi ügynök dolgozott tovább az államokban. Feleségével (1907. után, pontos ideje bizonytalan) Angliába költöztek és mindketten egy szerencsétlen balesetben 1949. április 29.-én az angliai Harrowban haltak meg. Halálukat a házukban meghibásodott gázsütőből kiáramló gáz okozta.

Watkins működése során minden évben évkönyv formájában ismertette a cirkusszal kapcsolatos eseményeket, ezek sorából azonban kiemelkedik az európai turnéről szóló díszes kiállítású, mintegy 100 oldalas, keményborítóval ellátott könyv, mely a Connecticut State Library jóvoltából a neten digitalizált formában is elérhető. [6] Illusztrációként szolgál mintegy 100 fekete-fehér fotó 31 oldalon, 4 térkép, az ezekhez tartozó útvonal listával, valamint a stáb tagjainak adatai. A kötet időnként fel-felbukkan az online antikváriumok ajánlatában, igen borsos áron.

A könyv a Barnum és Bailey cirkusz történetének egyik legnagyobb vállalkozását, az 1898 és 1902 között lezajlott európai turné történetének első négy évét örökíti meg. A *Greatest show on earth* nevű produkció P. T. Barnum üzleti vállalkozásaként 1871-től fokozatosan jött létre (ezen a néven először 1876-ban, egyesülve James Bailey cirkuszával). Kezdetől fogva utazó látványosságként működött, nagyszámú artistát, állatot és az őket kiszolgáló személyzetet és technikát mozgatva. Barnum 1891.-es halála után a nevet megtartva a cirkusz James Bailey irányításával működött tovább.

Az európai turné idején a méretekre vonatkozóan csak néhány adat: 25 elefánt, 135 ló, 1100 egyéb állat (köztük jónéhány egzotikus példány), 1250 alkalmazott, 180 vasúti kocsi...

Az európai út ötlete 1896-ban merült fel először. Ekkor a cirkusz vezetői Angliába utaztak, megvizsgálni ennek lehetőségét. Az 1897-es évben már a turné szervezése zajlott, s még ez év októberében több részletben meg is történt az átkelés az óceánon.

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

Az 1897-98-as év fordulóját Londonban töltötte a társulat. A londoni helyszín a tíz évvel korábbi látogatás miatt már ismerős volt számukra. A téli időszak kivételével mind az 1898-as, mind az 1899-es évet az angliai helyszínek végigjárása tette ki. A téli szezonban ismét Londonban voltak. A kontinens 'meghódítása' 1900. április 14.-én Hamburgban indult. Bejárták Németországot és az évadot Passauban zárták. A telet Bécsben töltötték, majd 1901. áprilisában indult a magyarországi helyszíneket is magában foglaló szezon, mely hazánkat elhagyva Ausztrián, Cseh és Morvaországon, Németországon, Hollandián keresztül haladva Belgiumban ért véget.

Az európai tartózkodás idején a cirkusz vezetőségének több tagja is ellátogatott Párizsba, a produkció az európai turné további állomásaként majd a teljes 1902-es évet a franciaországi és svájci fellépésekkel fejezte be, azonban erről Watkins beszámolója már nem szól.

A könyvnek a magyar cirkusztörténet szempontjából érdekes és fontos része természetesen a turné magyarországi szakaszáról szóló néhány oldal. Meg kell azonban állapítani, hogy sajnos, az itt közölt részlet – ahogy a könyv egésze - a cirkusztörténet szakmai részét tekintve semmi információval nem szolgál, a források igen kis száma miatt mégis nagyon becsesnek mondható.

A könyvben a szerző főleg a cirkusz belső életének mindennapjaival foglalkozik (halálesetek, a szervezéssel és a vezetőséggel kapcsolatos ügyek), amikor 'kifelé' tekint, naplószerűen sorolja az út során felvillanó érdekességeket (helyi előkelőségekkel való találkozások, a jeles napok eseményei, helyi specialitások, látnivalók megemlézése, etc.). Van ugyan néhány kivétel, de ezek is vagy a cirkusz üzleti vagy a technikai jellegű problémáit tárgyalják.

A könyv képanyagának 2/3-ad része a cirkusz vezetőségét és a kiszolgáló személyzetet – köztük a szerzőt is – örökíti meg, és csak 1/3-ad részben a 'show'-t létrehozó artistákét és egyéb szereplőket. Ezek között vannak azonban páran, akiket a korábban közölt Csáth naplóbejegyzésből már megismerhettünk, akiket ő a cirkusszal párhuzamosan működő *Freak Show*-ban látott, található továbbá képek Csáth által néven nem nevezett, de szintén látott artistákról, légtornászokról is, sőt, egy biciklis akrobata szám előadóját be is tudjuk azonosítani: Walter Lowe az, akit Csáth a naplójában egy egyszerű rajzban is megörökített.

Ahogy az amerikaiak mindig is a mennyiség bűvöletében éltek, úgy Watkins könyvének is leggyakrabban visszatérő motívuma a turné és a produkció grandiózus jellege s a siker, melynek mércéje a nézőszám és a bevétel nagysága. Könyvét is az út számokban kifejezhető adatainak felsorolásával végzi: 11 110 km-t utaztak, 125 városban 449 előadást adtak, a legnagyobb és a legkisebb távolság két fellépés között 241 illetve 21 km.

Hogy mindez milyenek látszott az európai és benne a korabeli magyar néző szemszögéből? Talán a Cirkuszi akrobatika több helyén megtalálható magyar sajtóanyag adatainak és főleg hangvételének összevetésével tudjuk értékelné az alább közölt fordítás érdekességét, mely a cirkusz hazai fogadtatásáról árul el érdekes részleteket.

A szöveg fordításánál nem – vagy csak részben – jeleztem a nyilvánvaló sajtóhibákat, a fontosabb észrevételeket, magyarázatokat a végjegyzetben közlöm.

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

A fentiek figyelembe vételével úgy vélem, hogy a Csáth-napló részlete, a Bácskai Hírlap tudósításai és H. L. Watkins fordításban itt következő beszámolója a Barnum & Bailey cirkusz 1901.-es magyarországi turnéjáról együttesen különleges adatcsoporthoz képez a magyarországi cirkusz kutatás munkájában.

MELLÉKLET

NÉGY ÉV EURÓPÁBAN : BARNUM ÉS BAILEY, A FÖLDKEREKSÉG LEGNAGYOBB LÁTVÁNYOSSÁGA AZ ÓHAZÁBAN

(....)

Március végén minden készen állt arra, hogy elkezdődhessen a nyári szezon, és április 2-án a négy speciális

VONAT ELINDULT BUDAPEST FELÉ

Magyarország virágzó fővárosába, ahová másnap korareggel érkeztek meg, és még aznap délután álltak is a sátrak, minden a helyére került a hivatalos hatósági szemléhez, amely 4-én lezajlott, azzal az eredménnyel, hogy mindent a legnagyobb rendben találtak.

A sátrainknak biztosított terület, a Tattersal, ahol évente háromszor ügetőversenyeket rendeznek, a legnagyobb magyar város egyik legforgalmasabb körzetében helyezkedik el. Budapest nevét a Duna jobb partján elhelyezkedő öregebb Buda és a bal parton elhelyezkedő fiatalabb, de virágzóbb Pest egyesülésének köszönheti. A kor elsőbbséget élvez, és a fiatalabb város a névnek csak a hátsó felét adja, de ez a helyzet csupán a névadásra vonatkozik, mivel míg az öregebb városrész elsősorban lakóövezet, addig a fiatalabb az üzleti és társadalmi életnek a székhelye, amivel Budapest kiérdemelte a „Kelet Párizsa” címet, amit jól megszolgált. A város ugyanis a legvállalkozóbb szellemű, mellyel a kontinensen tett egész turnénk során találkoztunk. Némely történész második Bécsként határozza meg budapestet [!], a mi álláspontunk szerint ez erősen vitatható. Embereink általános véleménye szerint a magyar főváros minden tekintetben túlszárnyalja az osztrákon, és ez a felcserélés nem túlzás.

1901. április hetedikén tartottuk az első sátras előadásunkat, kettőt is azon a napon, majd a követő napok mindegyikén az ott tartózkodásunk során. A látogatottság olyan fenomenális volt, hogy ha egy héttel tovább maradunk, az is ugyanilyen jövedelmező lett volna. A reklám-brigád jó munkát végzett, úgyhogy az egész város másról sem beszélt, mint az előadásainkról. A nagy hirdetéseinket a város legprominensebb részein helyezték el, és majdnem minden üzlet kirakatában, még a főútvonalak mentén is, a mi plakátjainkat lehetett látni. A sátrak felállítása ezt az érdeklődést stimulálta, ahogy a helyi lapokban naponta megjelent terjedelmes közlemények is lényegesen hozzájárultak az érdeklődés növeléséhez. Az itt tartózkodás során végig csodás látogatottságnak örvendett a mutatványos kiállítás és a koncert is, ami remekül megnövelte a bevételeket.

Ez volt az első város, ahol a show címét annyira elferdítették, hogy teljesen felismerhetetlenné vált azok számára, akik csak az angol nevének ismerték, mert ha valaki azt olvasta, hogy „A föld legnagyobb látványossága”, és nem látta a fehér sátrainkat

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

vagy a plakátjainkat, semmi oka nem volt arra gondolni, hogy a „Greatest show on Earth” tartózkodik a városban. Ha van valami, amit a magyarok igazán szeretnek, az az anyanyelvük hangzása. Tiszteletben tartva érzéseiket, és hogy ez irányú vágyaikat kielégítsük, külön magyarul beszélő alkalmazottakat vettünk fel, hogy senki ne kényszerüljön – az ő szavaikkal élve – „*az ízléstelen és dallamosságot nélkülöző*” német nyelv hallgatására. Ekkor csatlakozott Theodore Bauer úr, mint a Sajtó Osztály titkára és tolmácsa H. L. Watkinshoz, míg Hutchinson úr pénztáros csapata olyan alkalmazottakkal erősödött, akik értették a magyar nyelvet.

Az első egynapos állomásunk április 22.-én Szekes Fehérvár (németül Sthulweissenberg) volt, ahol a magyar királyokat koronázták. A Budapesten kialakított kedvező kép, hogy a magyarok szeretik a szórakozást, itt teljes mértékig fenntarthatónak bizonyult.

A hosszú vasúti utazás következtében csak 23-án éjfélkor – túl későn – értünk Pécsre (németül Fünfkirchen), hogy elkészüljünk a délutáni előadásra, bár a placcon már több ezren várták, hogy jegyet válthassanak.

Amikor bejelentettük, hogy csak az esti előadás lesz megtartva, a belvárosi árusító helyen őrült tolongás keletkezett, és az összes páholyülést, valamint a 4 és 5 koronás jegyeket $\frac{1}{2}$ 4-re elkapkodták. A fél hatos kapunyitásnál, amikor a tömeg felismerte, hogy az egyetlen esélye az előadás megtekintésére, ha megpróbál hozzájutni az olcsóbb jegyekhez, megostromolták a két pénztárat, és fél óra múlva minden jegy elkelt, de még így is 10 000 ember rekedt kinn, akik nem juthattak be, pedig bármi árat megadtak volna a jegyért.

24.-én kora reggel megérkeztünk Eszékre (németül Esseg), de mivel még hosszú út várt ránk, Mr. Bailey úgy gondolta, hogy a következő helyen nagyobb lesz az érdeklődés, így tehát úgy döntött, hogy délután két órakor csak egy előadást tartunk a sátor kapacitásának megfelelően.

Épp csak elmúlt hajnal, mikor vonatjaink megérkeztek Újvidékre (németül Neusatz), és teljes mértékig beigazolódtott Mr. Bailey véleménye a délutáni nagy látogatottságot illetően. Mivel a szerb határ közel volt, sok népviseletbe öltözött szerb nézőnk volt, akiknek a ruhája nagyon látványos ugyan, de nem szép. A vízben lévő ásványi anyagok következtében itt meglehetősen problémánk volt az áramtermelő berendezésben használt víz habosodása miatt, de a kicsit rövidített előadás lement, és a közönség minden gond nélkül távozott.

Április 26-a Bácska fővárosában, Zomborban ért minket, ahol két jó látogatottságú előadást tartottunk, majd a turné harmadik hetének végét, 27-ét és 28-át a magyar kukoricatermelő vidék szívében, Szabadkán (németül Maria Theresiopel) töltöttük. Az első két előadás mérsékelt érdeklődés mellett zajlott, a harmadik telt házzal ment, de a negyediket az időjárás fenyegető romlása miatt, nem sokkal a kapunyitás után, le kellett mondani.^[1]

A negyedik hét kezdetén, április 29-én érkeztünk Hódmezővásárhelyre, ami a magyarországi szocialista mozgalom melegágya, de legyen bármi is az itt élők nézete politikai kérdésekben, a műsorunkról azonban ugyanazon a véleményen voltak, és két teltházas előadást tartottunk ebben a jellegtelen városban. Április utolsó és május első napja Szegeden (németül: Szegedin [!]) talált minket, a számunkra biztosított terület messze esett a város központjától. Ezt a várost az 1873-i nagy árvíz teljesen

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

elpusztította, és a Király meg az egész nemzet közadakozásából egészen modern stílusban építették újjá. Az utcák feltűnően tiszták, és tény, hogy utunk során sosem találtunk Szegedhez fogható várost, ami az egészségügyi szempontokat illeti. A helyi lakosok elmondták, hogy minden nagy esőzés után a hegyekből lezúduló víz megduzzasztja a Tiszát, amely kiáradva kitakarítja a város utcáit. Az érkezésünket megelőző három napon jelentős mennyiségű eső esett, nagy pusztítást okozva a vasúttól a placchoz vezető utakon, de Lynch igazgató a szükséghelyzetet uralta, és miután 16 vagy 24 lovat fogtak a nehéz vagonok elé, hamarosan minden a megfelelő helyére került. A várostól való nagy távolság ellenére az üzlet jól ment, és időben továbbmentünk Nagybecskerekre, ahol május 2-án egy, az érkezésünket lázas izgalommal váró, nyüzsgő kisvárost találtunk a Béga partján, és a két előadásnak a nagy látogatottsága bizonyította, hogy Bailey úr jól döntött, amikor bevette a várost az útirányba. Itt a szerb lakosság a meghatározó, hasonlóan a csupán 20 000 lakossal büszkélkedő Nagyikindához, ahol mégis két teltházas előadásunk volt. A város legidősebb lakói elmondták, hogy még soha annyi ember nem kavargott az utcákon, mint mikor megjelentek a reklámjaink, és kétségtelen, hogy a „Legnagyobb” feltűnésének napja az összehasonlítás során további rekordokat hoz majd.

Május 4-én és 5-én Temes megye fővárosában, Temesváron voltunk. Itt található a monarchia legrégebbi erődítményei, és jó lett volna, ha ezek némelyike a sátraink körül helyezkedik el, mert akkora tömegek érkeztek mind a négy előadásunkra, hogy az emberek felét sem tudtuk beengedni, és a délutáni közönség az előadás végeztével alig bírta átverekedni magát az előtérben az esti előadásra jegyet váltani akaró tömegen. 5-én, vasárnap megérkeztek régi jó barátaink, Mr. és Mrs. George W. Millar, valamint Dr. Saram R. Ellison, akik ismét megtették a hosszú utat az Államokból, hogy egy hetet velünk töltsenek. Magától értetődő, hogy örültünk a találkozásnak, hiszen a két Mecca testvér a legkedvesebb, legszívesebben látott barátaink a földön, és ez persze nem jelenti, hogy Mrs. Millar a második helyre kerülne. Aradot minden magyar a szívében őrzi, mert itt végezték ki 1849. október 6-án az Ausztria ellen vívott felkelés 13 tábornokát, és a város szívében áll egy gyönyörű emlékmű azokra a mártírokra emlékezve, akik a hazáért haltak. Május 6-i előadásunk óriási nézőszámmal ment le, 7-én már minden figyelmünket Békéscsabára koncentráltuk, jó eredménnyel. Itt a *kaszás* [2] ismét elragadott tőlünk valakit, Henry Clarkot a vasúti részlegről. Nick Forster [3] és Frank Howard – ez utóbbi a B. P. O. T. képviselője – hátra maradtak és előkészítették a temetést, ami másnap a helyi temetőben megtörtént. A B.P.O.T. magára vállalta mind a szertartás, mind a kollégánk végső nyughelyéül szolgáló sírhely és sírkő költségeit. A halottunkat utolsó útjára mintegy háromszáz helyi lakos kíserte, köztük harminc fehérbe öltözött kislány, akik az édes magyar egyházi dallamokat énekelték, miközben a szomorú menet a város utcáin keresztül haladt. Így, bár ezer kilométerekre hazájától, de hasonlóan nagy részvételt vettek végső búcsút tőle, mintha a hozzá közelebb állók és kedvesebbek köréből távozott volna. Az eső és sár [4] szövetkezett, hogy mezőtúri napunkat kellemetlenné tegye, de a kedvezőtlen körülmények ellenére, 8-án mindkét előadásunk jó látogatottsággal ment le a városban. Május 9-én Karcagon két jó ház volt az eredmény, és másnap reggel Nagyváradon (németül Gross Wardein) ébredtünk, valamikor itt ülésezett a magyar kormány, ez a város az egyik legrégebbi a királyságban. Utunk során itt talákoztunk az első akadályokkal. Amióta ismert lett érkezésünk időpontja, a helyi opera igazgatósága minden lehető erőfeszítést megtett azért, hogy megakadályozzák a játékgendélyünk kiadását, de a város vezetése nem adott helyt a keresetüknek. És bár a helyi lapok egyike az opera indoka mellett szállt síkra, és elfoglalt álláspontjuk alapján megtagadták a hirdetésünk közlését is, a többi újság azonban nagyszerű stílusban állt ki ügyünk mellett. A gyenge ellenállás – egy a

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

sok ellenében – a lehető legjobb reklámnak bizonyult számunkra, és előmozdította az üzletünket, hiszen két teltházunk volt itt május 10-én.

A LEGTÁVOLABBI KELETI VÁROSAINK

A következő két nap, május 11. és 12. jó nyereséget hozott Debrecenben, a legfontosabb alföldi kereskedelmi központban. Itt, szinte a lehetetlennel volt egyenlő olyan embert találni, aki beszélt vagy megértett volna a sajátján kívül bármely más nyelvet, de ennek ellenére négy előadással minden nehézség nélkül szórakoztattuk a nagy közönséget.

Itt vettek tőlünk búcsút a turistaként minket kísérő honfitársaink, Mr. és Mrs. Millar, valamint Dr. Ellison, és Bécs, Párizs, Rotterdam érintésével indultak haza. Az elsőnek érintett két városban jól fogják érezni magukat, mivel Ausztria fővárosában Mrs. McCaddon mutatja meg nekik a látványosságokat, Starr direktor úr pedig, aki ezidőtájt Párizsban tartózkodik, megígérte, hogy feledtetni velük a tőlünk történt elválás miatti szomorúságot, és megmutatja nekik a nyüzsgő és izgalmas „Belle Epoque”^[5] látványosságait. 13-a elhozta nekünk Nyíregyháza poros városát. Nyeltük a port az utcákon, de a város nagy nyereséggel két jó előadás hozott nekünk. Május 14-én érkezünk magyarországi turnénk legészakibb állomására, Kassa (németül Kaschau) ősi, szabad királyi városába, ahol mindkét előadás a leginkább rendjén lévő üzletmenettel zárult. Itt történt, hogy Peter Ball a római lovaglason súlyos bokaficamot szenvedett, amikor ledobták a lovai. 15-én Miskolc virágzó városa felé vettük az irányt, itt töltöttünk egy nagyszerű napot, és 16-án, áldozócsütörtökön Egerben csak egy délutáni előadást tartottunk, ahol a fényképészeink nagyon sok felvételt készítettek a helybeliek gyönyörű viseleteiről, akik mind kint voltak legjobb ünneplő öltözködésekben. Az előadást végignéző nagyszámú közönség a sokszínűségével és attraktivitásával az egyik legpáratlanabb gyülekezet volt, amely valaha is összejött a sátraink alatt. Itt a vasút szegényes adottságai miatt egyenként kellett kiürítenünk a vonatokat és az üreseket el kellett küldeni 10 mérföldre, mielőtt egy másikat be lehetett hozni, ezért lassú folyamat volt mindent eljuttatni a placra. Ezeknek a nehézségeknek előzetes ismerete miatt hirdetett csak egy előadást Mr. Bailey, mert felismerte, hogy a hasonlóan lassított éjszakai rakodás az esti előadás után késleltette volna megérkezésünket a következő állomáshelyre.

17-én pénteken Szolnoknak fordultunk, innen Mr. és Mrs. Bailey Karlsbadba utaztak néhány hétre pihenni. A turné hetedik hetét május 18.-át és 19.-ét Kecskeméten csak közepesen jó eredménnyel zártuk. Szombat délután, épp előadás előtt egy jó nagy esőt kaptunk, olyan özönvízszerű felhőszakadás volt, hogy igen nehéz munkába került a területet rendbe hozni, jó sok szétszórt hamu segítségével azonban sikerült megmenteni az esti előadást. Hétfőn, 30.-án Félegyháza furcsa, öreg városának polgárai köszöntöttek minket, Charles Mc Lean Miskolcra utazott, egy manézs lóért és egy ugrókötelező lóért, amelyeket Mr. Bailey vásárolt meg egy, a csőd szélére jutott kis produkciótól. Délután Cegléden adtunk egy előadást, aztán egy nagy ugrással Győrbe (németül Raab) mentünk, ahol 22.-én nagyszámú közönség értékelte a két előadást.

Magyarország régi fővárosában, Pozsonyban (németül Pressburg), ami a Kárpátok egy nyúlványa mentén található, 23.-án és 24.-én négy előadást adtunk nagyszerű látogatottság mellett. Ebben a városban Frigyes főherceg és családja királyi pártfogásával tisztelt meg minket, akik mind a négy előadásunkra páholyt foglaltattak. Az ő és családja iránti figyelem növelte elismertségünket a városban. Ausztria Ő császári és királyi fensége Frigyes főherceg Paul G. Friendnek^[6] egy gyémántokkal ékesített díszűt

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

ajándékozott. Még ebben a városban történt, hogy távirat érkezett Budapestről, miszerint dr. Thomas F. Stanton – aki orvosi kezelésre utazott oda – haldoklik. Ezért H. L. Watkins elutazott a magyar fővárosba meglátogatni őt, de azzal szembesült, hogy az orvos csak küszködik a félelmetes betegséggel, a tüdővésszel a felépülés legcsekélyebb esélye nélkül. Szombaton Sopronban (németül Oldenburg) távirat várt minket, mely szerint Dr. Stanton előző éjszaka a másvilágra távozott, ezért H. L. W. újra Budapestre ment, hogy a temetést intézze. Szombat délután Budapest egyik külvárosában a Roker[7] temetőben zajlott a temetési szertartás a budapesti brit konzulátus lelkésze celebrálásával, a földi maradványokat több amerikai is elkísérte utolsó útjára, köztük a „Belle of New York” ezidőtájt Budapesten fellépő produkciójának tagjai.[8] Dr. Stanton különös természetű ember volt. Elzárkózva a kollégái társaságától, életét és minden energiáját a hivatásának szentelte. Az állatok betegségeinek gyógyításában elért sikerei örök emléket állítanak neki az állatorvoslásban mutatott szakadatlan munkálkodásáért, annak ellenére, hogy ez számára a legtöbbször által annyira élvezett társasági élet hiányával járt.

Jó napja volt a látványosságnak Sopronban 25.-én és a következő nap Szombathelyen (németül Steinamanger), az európai turnénk során itt engedélyezték első alkalommal, hogy megérkezvén a városba, felhúzzuk a fehér kupolákat és előadásokat tartunk szombaton. Az erős esők és annak ellenére, hogy a placc a valaha is megtapasztaltak között az egyik legrosszabb volt, a nagyszámú közönség lelkesen megtapsolta két előadásunkat 27.-én.[9]

A kicsi Nagykanizsa közönsége 27.-én szívélyes fogadtatásban részesített minket, majd átlépve a határt, megérkeztünk Zágrábra (németül Agram), a horvát fővárosba, ahol 28.-án és 29.-én két napig időztünk. Ennek a városnak egy részét az 1880. november 9.-i földrengés elpusztította, de látogatásunk idejére a katasztrófa nyomain már mind eltűntek, és a vállalkozó szellemű városnak köszönhetően négy alkalommal könyvelhettünk el nagyszámú közönséget.

A MAGYARORSZÁGI TURNÉ VÉGE

Most, hogy az utolsó magyarországi városunkat is meglátogattuk, egyszerű igazságtételként ki kell javítanunk előítéletes elképzelésünket a Királyság lakosairól. Tapasztalataink az ország népéről arra a szűk rétegre korlátozódtak, akik az Egyesült Államokba emigráltak, ahol jórészt faragatlan osztálynak, nehezen kezelhetőnek és többé-kevésbé kellemetlennek találtuk őket. De miután egy hét hetes magyarországi időzés során az ország majdnem minden fontos városát meglátogattuk, kapcsolatba kerültünk valamennyi osztály polgáraival, láttuk őket az otthonukban, nagyon is boldogan állíthatjuk, hogy az Amerikában szerzett benyomások teljességgel hibásak, tehát, hogy igazságot szolgáltatassunk ezeknek a jószívű, nyitott és mindig vendégszerető embereknek, ki kell javítanunk a tévedésünket. Mert most már jobban ismerjük őket. Minden meglátogatott városban a lakosság (a legrangosabb hivatalnoktól a legutolsó parasztig) azon igyekezett, hogy szívesen látott barátnak érezzük magunkat, és a rendkívüli siker – melyet a látványosság élvezett – szolgál egyik legjobb bizonyítékául az egész nemzet nagyvonalúságának. (...)

[1] H. L. Watkins *Four years in Europe : the Barnum & Bailey greatest show on earth in the Old World* Párizs Paul Dupont 1901.

[2] http://www.shp.hu/hpc/userfiles/mcteka/jokay_1_resz.pdf

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

[3] http://mcteka.shp.hu/hpc/hpc_member.php?azonosito=mcteka&oldalkod=06010401_jokay_cs2_mbuV

[4] Phineas Barnum ekkor már nem élt, de neve fogalomként a mai napig is fennmaradt.

[5] <http://sabr.org/bioproj/person/383cabe> , http://en.wikipedia.org/wiki/Harvey_Watkins ,

[6] <http://cslib.cdmhost.com/cdm/ref/collection/p4005coll11/id/608>

[1] Ez az az előadás, amiről meglehetősen iróniával a korábban közölt naplóbejegyzésében Csáth (Brenner) Géza is megemlékezik, http://epa.oszk.hu/01400/01461/00021/pdf/EPA01461_cirkuszi_akrobatika_2013_03_01.pdf.

[2] Az eredeti szövegben az angolszász szóhasználatnak megfelelően a *Grim Reaper*kifejezés szerepel.

[3] Különleges ügynök (Special Agent), a sajtóosztály munkatársa.

[4] Vélhetőleg hibás helyesírás (mad = mud).

[5] Az eredeti szövegben az angolszász szóhasználatnak megfelelően a *Gay Paree* kifejezés szerepel.

[6] Levelező titkár (Corresponding secretary)

[7] Az eredeti szövegben helységnév megjelölésként *Roker* szerepel, mint egy külvárosi temető helyszíne, amely valószínűleg a nem sokkal korábban megnyitott Rákoskeresztúri temető lehet, ma Újköztemető néven (Kozma u. 8-10.).

[8] A Belle of N. Y. egy, az Európa nagyvárosait bejáró, később megfilmesített Broadway produkció volt.

[9] Valójában 26.-án.